

Van de redactie

Over snelheid en timing gesproken. Medio 2007 manifesteerden zich de eerste verschijnselen die duiden op de naderende economische crisis. Enkele maanden eerder sloten CDA, PvdA en CU hun Coalitie Akkoord. Daaruit sprak geen besef van de op til zijnde crisis, veeleer getuigde het van enig optimisme: op gezag van de economische verkenning voor de middellange termijn van het Centraal Planbureau gingen de politici ervan uit dat de economie in de loop van de kabinetsperiode met 2% per jaar zou groeien. Het eveneens door het CPB gepresenteerde scenario met een behoedzamer groeiraming werd terzijde geschoven. Medio 2008 dreigden enkele grote Amerikaanse banken failliet te gaan. Half september 2008 gebeurde dat daadwerkelijk met Lehman Brothers. Desondanks presenteerde het kabinet-Balkenende IV op datzelfde moment een begroting voor 2009 alsof er niets aan de hand was. Ruim een jaar later kwam het kabinet, nadat het enkele Nederlandse banken had gered, met een voorstel om de zich aftekenende omvangrijke tekorten en de bijbehorende explosie van de overheidsschuld aan te pakken. Twintig werkgroepen werden ingesteld met als opdracht op het hun toegewezen beleidsterrein een variant te ontwikkelen die tot 20% van de bestaande uitgaven overbodig zou maken. Ondertussen werd ook nog een Crisis- en Herstelwet ingediend, die pas in maart 2010, ongeveer op het moment dat het CPB voor het lopende en het komende jaar een voorzichtig economisch herstel voorspelde, de Eerste Kamer passeerde. Vorige maand presenteerden de werkgroepen hun rapporten, op tijd om een rol te kunnen spelen bij de komende kabinetsformatie.

Bovenstaande erg korte samenvatting van enkele opeenvolgende cruciale momenten van de crisis en de daarop gevolgde reactie van beleidsmakers in Den Haag toont geen bewijs van snel overheidshandelen. Laten we ook eens snel langs de feiten lopen. De grondoorzaak van de crisis ligt in de Verenigde Staten waar banken te gemakkelijk, want de economie zou alleen maar groeien, hypotheken verstrekten aan mensen die over onvoldoende inkomen beschikten. Schulden maken was geen schande meer, ook niet in West-Europa. Door onverantwoorde schulden in de private sector, ontstond de crisis, met als gevolg dat ook overheden met onverantwoorde begrotingstekorten en schulden kwamen te zitten.

Wonderwel staat Nederland er macro-economisch niet zo slecht voor, ook al heeft de crisis het welvaartsniveau twee jaar teruggeplaatst. Er gloort weer enige economische groei, de werkloosheid is relatief gering en de inflatie laag, en de arbeidsproductiviteit is hoog. Probleem is wel dat Nederland kampt met een fors oplopende overheidsschuld, maar gelukkig niet zo hoog als in de meeste andere EU-landen. Bovendien is het vermogen van de overheid – wanneer ook het staatsbezit, inclusief de contante waarde van toekomstige aardgaswinsten, in aanmerking wordt genomen – nog steeds positief. Om te voorkomen dat dit vermogen volledig verdampt en om een dam op te werpen tegen steeds hogere rentelasten, zijn pijnlijke maatregelen onvermijdelijk. Er lijkt echter wat meer manoeuvreerruimte te zijn dan sommige politieke partijen het doen voorkomen.

De vele door de twintig werkgroepen naar voren geschoven varianten brachten geen grote verrassingen. De meeste waren al langer in discussie of voortijdig uitgelekt. Zij stonden ook los van de economische crisis al op de agenda: demografische ontwikkelingen maken het noodzakelijk dat er iets gebeurt met de pensioenleeftijd en met de gezondheidszorg en de woningmarkt wordt ontwricht door de huurbeheersing en

een te royale fiscale stimulering van het eigen woningbezit. Minder uitgesproken dan de verschillende verkiezingsprogramma's waren de commissies over het functioneren van de publieke sector. Volgens die programma's is die sector inefficiënt. Dat wordt al jaren geroepen, zonder dat er ogenschijnlijk veel gebeurt, al heeft 'afslankingtsaar' Roel Bekker op rijksniveau een aantal duizenden arbeidsplaatsen weten te amoveren. Iedereen die een beetje thuis is in zowel de publieke sector als de particuliere sector weet echter dat de overheid niet het monopolie heeft op "slack" in de organisatie. Deze aflevering van TvOF is geheel besteed aan de heroverwegingsoperatie waar het komende kabinet voor komt te staan. De eerste vijf artikelen zijn bewerkingen van de inleidingen, gehouden op het congres van de Wim Drees Stichting op 11 mei 2010 over de brede heroverwegingen.

Roscam Abbing gaat in op de macro-economische achtergronden, voorspellingen en veronderstellingen van de door het Centraal Planbureau berekende bezuiniging van 29 miljard euro in 2015.

Van den Berg en Kabel geven een beschrijving van de procedures die tot nu toe in Nederland zijn gevoerd om te komen tot bezuinigingen; taaie, maar nuttige processen gekenmerkt door wisselende successen.

De Groot sluit aan op beide artikelen met een kort samenhangend overzicht van de heroverwegingsrapporten met commentaar. Hij signaleert een min of meer empirische onderbouwing van besparingen, zoals in de rapporten over wonen, (hoger) onderwijs, afstand tot de arbeidsmarkt, werkloosheid en kindregelingen, maar ook weinig onderbouwde taakstellende kortingen in andere rapporten, met soms forse, niet politiek getoetste inkomenseffecten. Voldoende stof voor discussie en besluitvorming door en voor een nieuw kabinet.

Goudswaard schrijft over de heroverwegingsrapporten die gaan over mensen op afstand van de arbeidsmarkt en over werkloosheid. Hij constateert veel besparingsopties die tesamen verder gaan dan de gevraagde 20% besparing met drastische ingrepen voor de sociale minima.

Caminada bespreekt het rapport van Studiecommissie Belastingstelsel. Hij onderschrijft de richting van de voorstellen van de commissie, maar vindt ze nog niet af. Veel vervolgonderzoek is nog nodig. Caminada noemt o.a. het uit het lood geslagen fiscale instrumentarium om inkomenspolitiek te bedrijven; het gaat daarbij om een totaalbedrag van 46 miljard euro. Daardoor blijven de belastingtarieven (veel) hoger dan nodig, ook als alle voorstellen van de Studiecommissie om breder grondslagen te realiseren worden overgenomen.

Dat bezuinigen ook tot meer welvaart kan leiden, blijkt uit de heroverwegingen Mobiliteit & Water en Leefomgeving & Natuur. Koopmans behandelt ze. Het schrappen van veel geplande maatschappelijk onrendabele projecten, leidt tot een besparing met positieve effecten. Andere mogelijkheden bieden invoering van congestieheffing, kilometerbeprijzing en meer openbare aanbesteding van het openbaar vervoer.

Ook andere landen kampen met heroverwegingen. Kraan beschrijft hoe deze in andere landen zijn georganiseerd. Hij vergelijkt ze en komt tot de conclusie dat Nederland het zo slecht nog niet doet.

Wolfson wil het heroverwegingsproces simpel bekijken. Hij geeft aan dat als je voorrang geeft aan de sanering van de woningmarkt, de aanpassing van het pensioenstelsel aan de snel stijgende levensverwachting, en het gebrek aan slagvaardigheid van het openbaar bestuur aanpakt, je snel een substantieel deel van de noodzakelijke bezuiniging binnenhaalt.

De door Wolfson genoemde aanpassing van het pensioenstelsel komt in de heroverwegingsrapporten niet aan de orde. Er is al genoeg over gezegd en geschreven. Toch zal het de discussie over de feitelijke heroverweging zwaar belasten. Wat zal er feitelijk met de AOW gebeuren? Van der Lecq komt met een onconventioneel voorstel. Daarin schaft ze de AOW af, maar op een zodanige manier dat Drees en Suurhoff het goed zouden vinden.

Dit nummer van TVOF wordt afgesloten met een artikel van Vollebergh, Van der Werf en Oude Lohuis over het heroverwegingsrapport van de werkgroep Energie en Klimaat. Hoe realiseer je op deze terreinen een besparing van 20% zonder de doelen van het energie- en klimaatbeleid geweld aan te doen. Mogelijkheden liggen in een verschuiving van subsidies en belastinguitgaven naar beprijzing, waarbij de vervuiler betaalt. Het artikel geeft aan dat de materie complex is en verder onderzoek vereist.

De redactie